

✓ Lt n
2311

1999

Բ. ՓՐԵՆԳԼԻՆ

Փ Ո Ր Զ Ա Ռ Ո Ւ

ՐԻՇԱՐԻ ԽՐԵՏՆԵՐԸ

ԿԱՄ

ՀԱՐՍՏԱՆԵԼ ՈՒ ՄԻՋՈՑ:

Թարգմանեց

Դ. Էփրայիմ:

ԹԻՓԼԻԶ.

Ի Տպարանի Յովհաննիսի Մարտիրոսեանց:

1879

2161

Дозволено цензурою. Тифлисъ. 17-го Ноя-
бря 1878 года.

42311-60

28 2312

Типогр. Марті росянина, на Орб. ул. д. № 5

ՅԵՌԱԳԼԵՐՆԻ

Մեր գրականութիւնը շատ աղքատ է, մանաւանդ ժողովրդական, թէ ինքնուրոյն և թէ թարգմանական գրքոյկներից: Այս կարիքը շատ զգալի է մեր ազգի համար, և յայտնի է, որ մի ժողովրդի մէջ ընթերցասիրութիւն տարածելու համար առաջ հարկաւոր է այնպիսի ղեկըմբռնելի գրքոյկներ տալ, որ նրանց ուղեղն մարտի. զրդի նրանց դէպի ընթերցասիրութիւն — հետեւաբար զարգանալ: (Լաւ կլինէր, որ մեր գրագետ դասը ուշ դարձնէր այս ամենակարեւոր խնդրին:)

Այն իսկ այս նպատակաւ թարգմանեցի հանրածանօթ Բ. Ֆրանզլինի այս գրքոյկը, որը փողոց արդէն յայտնի է լուսաւոր աշխարհին, և իւր ժողովրդական լինելուն պատճառաւ աշխատում է-

ին, որքան կարելի է, շատ տարածել ամբողջ մէջ:

Գրքոյկս թէ որքան է արժանաւոր և համապատասխան իւր վերնագրին, այդ թողումեմ ընթերցողներին. միայն այս քանս կարող եմ ասել, որ մի հանձարեղ մարդոյ դիմաց վատ բան չէր գրուիլ այնպիսի մի մարդոյ, որը ոչ թէ միայն լոկ գրում ու քարոզում էր, այլ և ձիշտ հետեւելով իւր առաջարկած կանոններին — ճշտութեան, հաստատամտութեան, աշխատասիրութեան և խնայողութեան, մշակութեան ստոր, աստիճանից բարձրացաւ նախագահութեան բարձր աստիճանը: Այս մասին տեւորդ չեմ համարում նոյն իսկ Բ. Փրանզլինի խօսքերն առաջ բերել: Եւրոպայում աղքատ և իմ երիտասարդական հասակս անցկացնելով աղքատութեան և անյայտութեան մէջ, վերջումս ես հասայ հարստութեան և փառքի: Բաղդը, յաջողում էր ինձ իմ բոլոր ձեռնարկութեանս

մէջ. նա չ'թողեց ինձ, մինչև անգամ, իմ կեանքի վերջին թելը հասած ժամանակը:

Գրքոյկիս նպատակից հետո լինելով Բ. Փրանզլինի ամբողջ կենսադրութիւնը ամբողջապէս ամփոփել յառաջաբանիս մէջ, այնու ամենայնիւ տեւորդ չեմ համարում մի համառօտ հայայք ձգել նրա վերայ:

Բ. Փրանզլինը մի մոմալաճառ աղքատ մարդոյ որդի լինելով՝ նա հարկադրուած էր իւր պատենեկութեան հասակում մշակութիւն անելով հաց ծարել. նա առաջին անգամ մոտաւ մէկ տպարան, որ տեղ իւր չափազանց ընդունակութեամբը շուտով սովորեց գրաշարութեան արուեստը: Նրկար անյաջողութիւններից և մինչև անգամ դժբաղդութիւններից յետոյ, նա Փիլադելփում ստացաւ մի նշանաւոր տպարանի կառավարչի պաշտօն. այս տեղ նա փոքր ինչ ապահովացրեց իւր վիճակը: Հենց այս ժամանակից սկսում է իւր գործնէութիւնը, — մասնակցում է իւր հայրենի-

քի վերաբերեալ հասարակական գործերին, հիմնումէ հասարակական ընթերցարաններ և գրականական ընկերութիւններ, հրատարակումէ լրագիր և օրացոյցներ, որոնք ամբօթի զարգացմանը մեծ զարկ էին տալիս: 1736 թ. նա մտնումէ տէրութեան ծառայութեան մէջ և վարում է ատենադպրի պաշտօն: 1747 թ. ընտրվումէ Պէնսիլվանի ազգային ժողովի պատգամաւոր: Նա իւր արտօնութիւնից օգուտ քաղելով՝ համոզում է ժողովին դէպի դործնէութիւն—ուշ դարձնել ազգային լուսաւորութեան վերայ, հիմել ուսումնարաններ, հիւանդանոցներ. և նոյն ժամանակը նա ջանասիրութեամբ պարապում է և դիտութիւններով. շատ օգտակար գիւտեր է անում ելեքտրական զօրութեան վերաբերեալ և հնարում է կայծակնառ (громобой): 1753 թ. նա ստանում է Հիւսիսային Ամերիկայի փոստի զլխաւոր կառավարչի պաշտօն. իսկ 1757 թ. նա ու-

ղարկվում է Լօնդօն իւր հայրենակիցների իրաւունքները պաշտպանելու նպատակաւ: Այս դժուար և ծանր յանձնարարութեան ժամանակ, 1765 թ. նրան յաջողվում է պաշտպանել կօլօնիայի (գաղթականների) մի քանի իրաւունքները. նրա հաստատ փաստերին և ապացոյցներին նայելով Անգլիական պարլամենտը (արգարադատութեան՝ զազարանը) փոխում է դրոշմութիւնի մաքսի վերաբերեալ անարդար վճիռը: 1775 թ. Անգլիայի և Հ. Ամերիկայի մէջ ծագած երկպառակութիւնները վերջացնելուց յետոյ, Փրանզլինը յետ է դառնում Լօնդօնից և իսկոյն Պենսիլվանից պատգամաւոր է ընդրվում Կօնգրէսին (Ընդհանուր քաղաքական ժողովին): Կօնգրէսում նա մեծ ջանքով աշխատում է գաղթականների ազատութեան համար: 1776 թ. Բ. Փրանզլինը գաղանի յանձնարարութեամբ ուղարկվում է Ֆրանսիայ— օգնութիւն ինգրէլ Լուդովիկոս

XIV-ից: Փարիզում նրան ընդունեցին շատ մեծ յարգանքով: 1778 թ. նա հասաւ իւր նպատակին, որի համար աշխատում էր:

1783 թ. Բ. Փրանզլինը ստորագրում է իւր հայրենիքի անկախութեան դաշնագրութիւնը: 1785 թ. նա յետ է դառնում Ամերիկայ: Յետ դառնալուց ժողովուրդը ընդունում է նրան մեծ հանգիստով և պատուով և իսկոյն նշանակում է Պէնսիլվանի նահանգի նախագահ:

1788 թ. Բ. Փրանզլինը թողնում է տէրութեան ծառայութիւնը, իսկ 1790 թ, նա մեռնում է:

Բ. Փրանզլինը մի նշանաւոր քաղաքացի մի և նոյն ժամանակ խոհազետ, ուսումնական և վերին աստիճանի բարոյական մարդ էր: Նրա միակ ձգտումն էր հաստատմութեամբ և անընդհատ աշխատելով ժողովրդի բոլոր թշուառութիւնների պռաջն առնել: Բացի սրանից նա բարոյա-

պէս մեծ ներդրութիւն ունեցաւ իւր հայրենակիցների վերայ և մեծ զարկ տուաւ ազգային զրականութեանը, որոնցից ամենանշանաւոր տեղը բռնումե այս մեր թարգմանած «Փորձառու Ռիշարի խրատները»:

Այս զբոյլի առաջին տպողութիւնը եղաւ Ամերիկայում 1732 թ. իբրեւ յաւելում իւր օրացոյցի, որտեղ 25 տարի շարունակ տպագրվում էր: Փրանզլինը 'ի նկատի ունենալով, որ օգուցյցները շատ են տարածվում մինչև անդամ և հասարակ ժողովուրդի մէջ, որոնք ընթերցանութեան համար ուրիշ գրքեր չ'են առնում, սորա համար նա իւր օրացոյցը հարստացնում էր այնպիսի բարոյական խրատներով: (*) Փրանզլինը գլխաւորապէս ուշ էր

(*) Արդարեւ օրացոյցների միջնորդութեամբ, որոնք այսպիսի դեղեցիկ խրատներ են բովանդակում, կարելի է մի մեծ զարկ տալ եւ մեր հասարակ ժողովրդին, որոնց մէջ խրաբանչիւր տարի մի քանի հազար

դարձնում և գրգռում ժողովրդին դէպի աշխատասիրութիւն և խնայողութիւն, ինչպէս ամենալաւ միջոց ժողովրդի բարեկեցութեան և առաքելութեան: Այսպիսի բարոյական առաւելներէց (ինչպէս կը տեսնէք զբքոյկիս մէջ) էր բաղկանում նրա օրացոյցը դեռ 1732 թ. Այս քբքոյկը՝ Փորձառու Րիշարլի խրատները՝ ընդհանրացաւ ժողովրդի մէջ և մեծ ներգործութիւն ունեցաւ նրանց վերայ: Այն ժամանակուայ ամերիկական և անգղիական բոլոր լրագրիւնները ամբողջապէս տպագրեցին այս գրքոյկը իրանց թերթերում: Մի և նոյն ժամանակ Փրանսիայում լոյս տես-

օրինակ տարածվում է. — հետեւաբար կարելի է շարժեր նրանց դէպի ընթերցասիրութիւն: Բայց ցատկով պէտք է ասել, ի՞նչ բաներ են բովանդակում մեր օրացոյցները....., նրանք բացիք եկեղեցական չոր ու ցամաք տօներէց ոչինչ նոր նիւթ չեն առաջարկում ընթերցողներին: Մի բանիսը փորձ փորձեցին եւ այն միայն անցողիկ յաւելումներով լրացին թերթերը:

սան մի քանի թարգմանութիւններ, և ժողովրդի մէջ շատ տարածելու համար աշխատում էին թէ հոգեւոր և թէ մարմնաւոր կառավարութիւնները:

Փրանզիլիի համառօտ կենսագրութիւնը տպագրվում էր 1871 թ. «Արարատ ամսագրում»: Շատ հաւանական է, որա առանձին տպագրուած լինի (*): Խորհուրդ կը-

(*) Թէ եւ Ս. Էջմիածնայ տպարանը իւր զոյումեան օրից յետոյ մի այնպիսի ժողովրդական դիրք չէ տպագրել, այլ միշտ աստուածաբանական, պատմական — մասնագիտական, բայց զարմանում ենք, թէ ինչո՞ւ իրանց ունեցած տպագրութիւնները ամբողջապէս պահպանում են խցերի մէջ, ինչո՞ւ չեն ուղարկում Թիֆլիզու հայ գրավաճառներին կամ իրանց գործակալների միջնորդութեամբ չեն աշխատում տարածել մեր ժողովրդի մէջ. Հայ հասարակութիւնը այնքան զարգացած չէ, որ զրբերի արժանա որութիւնները եւ նրանց կրթողական նշանակութիւնը ճանաչի յայտարարութիւններից:.... Հայը մինչեւ աչքով չէ տեսնում եւ ձեռքով չէ շոշափում, ոչ մի բանի ձեռնամուխ չէ լինում: Ուրեմն եւ Ս. Էջմիածնում տպագրուած զրբ-

տայինք ամենքին կարգալու այս խոհեմ,
հաստատակամ և հանձարաւոր մարդոյ
կենսագրութիւնը, որից կարելի է կեան-
քի դասեր առնել:

Թարգմանողը:

«Եթէ մէկը ձեզ ասի, թէ
կարելի է հարստանալ առանց
աշխատանքի և խնայողութեան,
մի՛ք հաւատալ նրան. — նա
թունաւորիչ է:»

Բ. Փրահլին:

Երբը ամբողջապէս խցերումն կ'մնան, քանի որ այս
կերպով կրկարուն. կամ աւելի լաւն ասել, չ'են առա-
ջարկել մի հայի, որ իւր խաթրի համար հայերէն
ղերք առնէ:

Փորձառու Բիշարի խրատները

կամ

Հարստանալու ճանապարհ

Համաձայնեցէք, սիրելի կարդացողներ,
որ ոչինչ բան այնքան ակորժելի չէ կա-
րող լինել մի հեղինակի, որքան հանդիպելն
ուրիշի շարագրութեան կամ քարոզի մէջ
իւր սեպհական գաղափարների հակումն
ունենալն և մասնանիչ անելն: Այս պատ-
ճառով դուք կարող էք եզրակացնել, թէ
որքան ես բաղդաւոր էի զգում ինձ՝ ակա-
նատես լինելով այն անցքին, որը մտադիր
եմ ձեզ պատմել:

Մի քանի օր սրանից առաջ ես անց-
նում էի մի խումբ մարդկանց միջով. կան-

զնացներով իմ ձին, տեղեկացայ, որ այդ մարդիկը ժողովուրդ են անդադարապես (տորգի) նպատակաւ: Անդադարապես չեն դեռ չ'սկսուած, նրանք վիճում էին զանազան հարցերի: զլսաւորապէս ներկայ ժամանակիս դժուարութիւնների վերայ:

Ներկայ դանտոյներից մէկը, մօտենալով մի պատշաճ հագնուած ծերունու՝ ասաց ինչ՞ էք կարծում դուք, հայրիկ, ներկայ ժամանակիս վերայ. ճշմարիտ չէ՞, որ ծանր հարկերը բոլորովին քանդում են մեր երկիրը և մենք դժուարանում ենք վճարել. դուք փորձուած մարդ էք. ինչ՞ խորհուրդ կըտաք սրա առաջն առնելու համար:

Ծերունին փոքր ինչ մտածելուց յետոյ պատասխանեց. «Եթէ այդ մասին դուք ցանկանում էք իմանալ իմ կարծիքը, ես կասեմ ձեզ կարճ խօսքերով, ինչպէս և ասում է Փորձառու Րիշարը «Ճշմարտութիւնը չափաւորութեան չէ կարգուած»

Այս տեղ խումբը շրջապատեց ծերունուն, խնդրելով, որ նա բացադրի, և նա շարունակեց:

«Զեր բողոքը իրաւացի է. իմ բարեկամներ, ճշմարիտ, որ հարկերը ծանր են. միայն եթէ մենք վճարէինք այնքան, որքան կառավարութիւնն է պահանջում, այն ժամանակը, զոնէ, կարելի էր մի կերպով հեշտացնել դժուարութիւնները, բայց կան և այնպիսի հարկեր, որոնք սաստիկ ծանր են մեզանից շատերի համար. զորօրինակ. մենք վճարում ենք երկու անգամ՝ շատ մեր ծուլութեանը, երեք անգամ՝ մեր հպարտութեանը, չորս անգամ՝ մեր անխոհեմութեանը. այս հարկերի համար չենք կարող պահանջել ոչ ժամանակ և ոչ չափաւորութիւն. բայց յուսահատել հարկաւոր չէ, եթէ մենք կըհետեւենք փորձառու Րիշարի խրատներին: «Ոգնիր քեզ դու ինքդ» ասում էր նա, «Աստուած էլ քեզ կօգնի» Ուրեմն լսեցէք:

I) Մի որ և իցէ կառավարութիւն եթէ պահանջում է իւր հպատակներէց իրանց ժամանակի մէկ տասներորդ մասն, այդ մէնք անարդարութիւն կ'ընէ համարում, բայց մենք մեր ծուլութիւնով աւելի շատ ժամանակ ենք կորսնում: Պարագո-Նիւնից առաջանումեն շատ հիւանդութիւններ, որոնք կարճացնումեն մարդու կեանքը: Պարագութիւնը ժանգից աւելի է ուռում մարդուն, քան թէ դործը:

«Բանալիքը փայլում է, քանի որ նա գործածութեան մէջն է դանձում:» ասում էր փորձառու Նիշարը:

«Եթէ դուք սիրում էք կեանքը,» աւելացրեց նա, «ուշիմն մի՛ք կորսնիլ ժամանակը. նա մէկ թել է, որից բաղկանում է մեր կեանքը: Ուշքան աւելորդ ժամանակ ենք կորսնում մենք, մոռանալով, որ քրնած աղուէսը հաւ չէ՛ բռնում, և թէ մենք երկար ժամանակ կունենանք քնելու գերեզմանի մէջ.»

Եթէ ժամանակը մի ամենաթանգագին գանձ է, ուրեմն նրան կորսնել, կրնանակէ անձնատուր լինել աններելի շոյլութեան: Կորսած ժամանակն էլ չէ վերադառնում: որքան էլ նա շատ լինի մեզ քիչ կ'երենայ:»

Ուրեմն զէպի գործ: Եթէ սկսեմք ջանասիրութեամբ գործել, շատ բան կ'ընենք փոքր աշխատանքով: Գործունեայ մարդոյ համար աշխատանքը (փիզիկապէս) զգալի չէ:

«Պարագութեան սովորութիւնը բոլոր զբաղմունքը ծանրացնում է. իսկ աշխատանքինը՝ թեթեւացնում: Ով ուշ է արթնանում քնից, նա իւր բոլոր օրն անց է կացնում պարագութեան մէջ, իսկ երկկոյիան սկսում է աշխատել: Ծուլութիւնն այնպէս կամուց է քայլում, որ աշխատութիւնը շուտով է հասնում քամակից: Իսկ ինքզ հարկադրիւր քո գործերին մի սպասիր, որ նա քեզ հարկադրի: Վաղ

արթնացիր, վաղ քնիլ, կըլնես առողջ,
հարուստ, միշտ պարզ մտքով և զուարթ
գէպքով» Այս բոլորն նոյնպէս փորձառու
Րիշարի խօսքերն են:

Եւ արդարեւ. ինչ կընշանակէ անդա-
դար սպասել և յուսալ մի յաջող ժամա-
նակի, քանի որ մեր ապագան մեր սեպ-
հական ձեռքին է: Հարկաւոր է գործել,
ոչ թէ երեակայել և յուսալ. ով միայն
յուսով է ապրում, նա կը մեռնի քաղծա-
ծութիւնից. առանց աշխատանքի մարդ
չէ վարձատրւում: Նթէ դու մի կտոր հող
ունիս թէ ոչ, մի և նոյն է. դու պէտք է
աշխատես. իսկ եթէ ունիս և գործ չը
դնես քո աշխատանքը նրան մշակելու, այն
ժամանակ նա կանցնի հարկահանի կամ
պարտատիրոջ ձեռքը: Ամեն մի արհեստ
և ամեն մի տեսակ կանօնաւոր պարասպ-
մունք մի անսպառ աղբիւր է, որից բըղ-
խում է օգուտ և յարգանք. բայց պէտք է
և հետևել մի որոշ նպատակի, առանց

որոյ իզուր կըկորչեն մեր բոլոր աշխա-
տանքը: Նթէ մենք աշխատասէր ենք եր-
բէք չըպէտք է վախենանք անյաջողու-
թիւններից. որովհետեւ սովը նայում է
միայն աշխատաւորի բնակարանին, բայց
չէ համարձակւում ներս սողալ. նոյնպէս
նեղս չէ մտնում աշխատաւորի բնակարանը
ոչ պաքտատէրը և ոչ ոստիկանութիւնը:
Պատճառն շատ պարզ է. աշխատանքը մար-
դուն տալիս է կարողութիւն վճարելու
իւր պարտքերը. իսկ հակառակ դէպքում,
ծուլութիւնը և յուսահատութիւնը բազ-
մապատկում են իւր պարտքերի քանա-
կութիւնը,

Մի յուսաք, որ դանձ կըդանէք, կամ
ժամանակաւ ժառանգութիւն կըստանաք.
աշխատանքի ճիշտ հեռեանքը՝ երջանկու-
թիւնն է. Աստուած էլ է օդնում աշխա-
տաւորին: Ուրեմն աշխատեցէք անդադար
և այն միջոցում, երբ շատերն իրանց նու-
իրել են քնին. դուք զուարճալի կերպով

բաւականութիւն կրստանաք և առատ կը վարձատրուիք: — Էսօրուայ գործերն հէնց էս օր վերջացրէք, որովհետեւ չէք կարող իմանալ թէ վաղը ինչ կը պատահի, «Մէկ էս օրը» ասում է փորձառու Րիշարը, «արժէ երկու էգուցուայ. էս օրուայ գործըն վաղուան միք ձգել, քանի որ կարող էք էս օր կատարել»

Եթէ դուք մի բարի մարդոյ ծառայ լինէիք, իհարկէ ձեզ համար ամօթ կը լինէր, եթէ նա միշտ տեսնէր ձեզ պարապութեան մէջ: Դուք բոլորեքեանքդ ձեր ծառաներն էք. ամաչեցէք ուրեմն ձեզանից ձեր պարապութեան պատճառաւ ամաչեցէք նոյնպէս ձեռքներդ ծախած նստել, երբ դուք շատ գործեր ունիք թէ ձեր սեփական, թէ ընտանեկան և թէ հայրենիքի վերաբերեալ: Միք արհամարհիլ աշխատանքը, ինչ տեսակ էլ օր նա լինի. միք պահպանիլ ձեր ձեռքերը անգործածութեան մէջ. անխոնջ աշխատանքով պա-

րապեցէք ձեր գործերով, և միք մոռանալ, որ կատուն ձեռնոցներով մուկ չէ բռնում:

Ճշմարիտ է, որ այս շատ հեշտ բան չէ և կարելի է, որ ձեր ոյժն աւելի թոյլ է, իսկ ձեր ձեռքերն անսովոր են աշխատելու. բայց միք յուսահատուիլ. հաստատ յուսով հրաշքներ կը գործէք. ժամանակը յաղթում է բոլորին, — ջուրը կաթելով ծակում է քարը. — մուկը կը ծելով կտրում է հաստ պարանը. — կացնի թոյլ հարուածից գլորվում են դարևոր կաղնիները:

Մի քանիսը, գուցէ հարցնեն. «մի թէ՞ մարդ մի լուպէ չըպէտքէ հանգստանայ» նրանց կը պատասխանեմ դարձեալ փորձառու Րիշարի խօսքերով. «իմացիր ժամանակի գործածութիւնը ինչպէս հարկն է, եթէ կամենում ես հանգստութիւն վայելել. և որովհետեւ դուք չէք կարող պատասխանել ձեր կեանքի ընթացքում կոր-

ցրած ամեն մի վայրկեանի համար, ուրեմն մէք կորսնիլ և ոչ մի ժամ: Մի ազատ լուսէում դուք կարող էք մի օգտակար բան շինել: Գործունեայ մարդը միշտ դործ կը գտնի, իսկ ծոյլը և ոչ մի ժամանակ, որովհետև աշխատասիրի հանգստութեան և ծոյլի կեանքի մէջ մեծ տարբերութիւն կայ: Շատերը կը ցանկանային ապրել հանգստութեան մէջ, առանց ոչինչ աշխատանքի, այսպէս մտածողները, անկասկած, կը կործանուին, ընդ հակառակը աշխատանքը տալիս է մարդուս հարստութիւն, բաւականութիւն, առատ եկամուտք և ընդհանուր յարգութիւն: Հեռացէք զուարճութիւններից նրանք իրանք ձեր յետեւից կը վազեն: — Փութաջան զեղծկուհուն ոչինչ պակասութիւն չունի, չընայելով, որ նրա հագուստը կայանում է հասարակ կտաւից, նա ապրում է առատութեան մէջ, և բոլորն նրան յարգանքով զուլս են խոնարհեցնում:

II) Բացի աշխատասիրութիւնը, մեզ հարկաւոր է և հոստատայութիւն անդադար ուշադրութիւն դարձնել մեր գործերին և միշտ վերահասու լինել: Բնակութեան տեղը շուտ շուտ փոխելով, նոյնպէս չէք կարող երջանիկ ապրել: — Երեք անգամ տնափոխութեան ծախքը հաւասար է մի հրդէհից առաջացած վնասի:

Մեր փորձառու Բիշարը ասում է, «բարի եղևր զէպի ուրիշները, փոխարէնը կը ստանաս. եթէ ցանկանում ես, որ քո բոլոր գործերը ճշտութեամբ կատարուին, այն ժամանակը պարտաւոր ես դու ինքդ անես, կամ վերահասու լինես նրանց կատարողների վերայ. իսկ եթէ կուղարկես մշակներին և դու ինքդ վերահասու չես լինել, նրանք ոչինչ չեն շինել: Ով ցանկանում է երկրագործութեամբ պարտապնով հարստանալ, նա պէտք է փոքր իշատէ հասկացողութիւն ունենայ այդ մասին. և պարտական է նոյն իսկ ինքն մշակել (կա-

ապլարել) կամ վերահասու լինել: Շատ անգամ վերահայեցողութեամբ աւելի շատ բան է շինվում, քան թէ ձեռներով, և շատ անգամ անհոգացողութեամբ լացակայ լինելն աւելի է փաստում մարդուն, քան թէ տգիտութիւնը: Վերահասու չլինել իր ծառաների և մշակների գործերին, կընշանակէ առաջարկել իւր փողերի քոսկը նրանց անօրէնութեանը:

Ներկայ ժամանակում, քանի որ մարդիկ հաւատարապէս չեն զարգացած, շատ անգամ մէկի չափազանց հաւատարմութիւնն ենթարկում է իրան դժբաղտութեանը. իսկ անհաւատարմութիւնը՝ ազատում է: Ջանասէր մարդը շատ պտուղներ է քաղում. եթէ ձեզ ցանկալի է ունենալ հաւատարիմ և հնազանդ ծառաներ, ծառայեցէ՛ք ձեզ դուք ինքներդ: (*) Շատ ան-

(*) Այս ասելով պատուելի հեղինակը չէ՛ մերժում ծառաներ ունենալն, կամ չէ՛ ուզում ասել, որ ծառաները բոլորն էլ լինում են անհաւատարիմ եւ անհնա-

գամ ամենաչնչին պատճառներից ծնվում են դժբաղտութիւններ: — Պայտից (նալից) վեր է ընկնում մէխը, դուք նրան կորսնում էք. բայց առանց պայտի փնտսվում է ձին, իսկ առանց ձիուն՝ ձիաւորը, որի քամակից թշնամին հասնելով սպանում է նրան: Բայց ինչ էր էս բոլորի պատճառն. ձիաւորի անհոգութիւնը, որ ուշ չի դարձրեց պայտից վեր ընկնելիս մէխին:

III) Եւ բարեկամներ! կարծեմ ես բաւական երկար խօսեցի աշխատասիրութեան և գործունէութեան վերայ. ցանկալի է ինձ մի քանի խօսք ասել և խնայողութեան վերայ, որը մի և նոյն աստիճանի հարկաւոր է. եթէ մենք ցանկանում ենք մեր աշխատանքի պտուղներն լիովին վաշելել: Այն մարդը, որ իւր եկամուտքից մի մասը չըպահպանէ նեղ օրուայ համար, նա իւր բոլոր կեանքի ընթացքում աղքատութեան

զանդ. այլ՝ թէ իւրօրանջիւր մարդ պարտական է տնտես լինել:

մէջ կ'ապրի և կրմեռնի առանց մի քանի կոպէկ ժառանգներին թողնելու: Ով սովոր է ուտել գէր պատառը, նա լղլղը չի սիրել: — Հասարակութեան մեծ մասը աղքատութեան ճանապարհը ընկաւ այն ժամանակից, երբ կանայքը տնային տնտեսական գործերը թողացին և ճահարկն ու ոստայնանկը փոխարինեցին թէյի և նոր մօզաների: Իսկ մարդիկը՝ խօփն ու արօրն — արաղի: Եթէ ցանկանում էք հարստանալ, սովորեցէ՛ք, գոնէ, յետ ձգել ձեր եկամուտքից մի ամենափոքր մասը. — որքան եկամուտք ունիք, բոլորն մի՛ք մըսխիլ: այլ ձեր ծախսերը այնպէս չափաւորեցէ՛ք, որ եկամուտքից չ'աւելանայ:

Թողէ՛ք ձեր հարուստ հազուսանները, շուտով կըստեսնէք, որ էլ չէ՛ք տրանջալ ոչ ժամանակի դժուարութեան, ոչ հարկերի ծանրութեան և ոչ էլ տնային շատ և զանազան ծախսերի վերայ: «Թղթախաղն, արբեցողութիւնն և անտնտես

կանայքը մարդոյ բոլոր հարստութիւնը հաւասարացնում են զըօյի (ոչնչի) և բազմապատկում են կարիքների և պարտքերի թիւն և այս կերպով դիմում են դէպի յանցանք.» աւելացնում է փորձառու Ռիշարը. «վերոյ յիշեալ յանցանքներից մէկին հետեւին, աւելի թանգ է նստում մարդուն, քան թէ երկու որբ երեխայի սըննդելը»:

Դուք, շատ կարելի է, կարծում էք, որ մի փոքր քանակութեամբ թէյ, մի քան բաժակ գինին, երբեմն մի աւելորդ բաժին կերակուրը, գեղեցիկ հագուստը, ձեր բարեկամներին հետ կառքերով շրջակայքին ոչինչ դժբաղտութիւն չ'են պատճառիլ: բայց մի՛ մոռսնաք, որ փոքր աղբիւրներիցն է գոյանում մեծ մեծ գետերը: Պահպանեցէ՛ք ձեզ մանր ծախսերից. շատ անգամ ահազին նաւի փոքր պատառուածքից կործանվում է ամբողջ նաւն: — Քմանակները աղքատանում են, — յիմարները

խնջոյքներ եւս պատրաստում, իսկ խորամանկները նրանց ծախսով կշտանում:

Դուք, ահա զորօրինակ, հաւաքուել էք այստեղ նրա համար, որ առնէք որպիսի և իցէ մի չնչին բան, և այդ շատ բարի և լաւ բան էք կարծում, այն ինչ ձեր բարի կարծած բաները շատերիդ համար կարող է դժբաղաւթիւն պատճառել:

Դուք համեմատելով ածրդով վաճառուելիս ապրանքի գները վաճառանոցի գներին հետ, կրտսնէք, որ արդարեւ ածրդախօսութեան ժամանակ շատ էժան է վաճառւում, և դուք այս բանով գրաւուելով կրգնէք շատ չնչին բաներ. բայց որովհետեւ զրանք անպէտք և աւելորդ բաներ են, ուստի և բոլորովին աւելորդ է գնելն: Մի մոռանաք փորձառու Ռիշարի խօսքը. «Եթէ սկսես անպէտք բաներ գնել, շուտով կը վաճառես պիտանիները:» Նա խորհուրդ է տալիս բոլորովին զգուշանալ էժանութիւն

ներց, որովհետեւ շատ անգամ գրաւուելով էժանութեանը՝ առնում ենք այնպիսի բաներ, սրոնք բոլորովին մեզ հարկաւոր չեն. սրանով մենք միայն թեթեւցնում ու դարտակում ենք մեր գրպանը և աւելի վնաս ենք ստանում, քան թէ օգուտ: Նատերը այսպիսի էժան բաներ առնելով՝ սրնանկանում են: «Մի՞ թէ յիմարութիւն չէ» ասում է Ռիշարը, «որ մարդս իւր կոպոկներով աշխատած փողերը վճարի այսպիսի անպէտք բաների, կամ աւելի լաւն ասել ցաւի» Քիչ օրինակներ չենք տեսնում. շատերը զրկում են իրանց ամենահարկաւոր կարիքներից, միայն նրա համար, որ իրանց կանանցը զարդարեն նորաձեւ հագուստով. այս նպատակի համար, շատերը մինչև անգամ քաղծած են թողնում իրանց ընտանիքը: «Մախմուրը, առաւօր և շատ այսպիսի թանգազին բաներ հանգցնում են վառարանի կրակը. (քանզում են մարդոյ սուն,») ասում է փորձառու Ռի-

266/

շարք: Եւ չընայելով, որ այդ բոլորի կա-
րիքը զգալի չէ, և մինչև անգամ մի ա-
ռանձին յարմարութիւն էլ չ'է տալիս: Այս
կերպով միայն մխիթարվում են թեթեա-
միտ մարդիկը, որոնք զմայլելով իրանց կա-
նանց թանգագին շորերի փայմունքից,
աշխատում են հաւատացնել իրանց, որ
այդ բոլորն անպատճառ հարկաւոր է: Այս-
պիսի անխոհմտութիւնից մարդիկ, (շատ
անգամ և զարգացած դասից) հասնում են
աղքատութեան վերջի կէտին: Հարկա-
դրվում են պարտք առնել այնպիսի մարդ-
կանցից, որոնք իրանցից նիւթականապէս
շատ ստոր վիճակում էին, բայց ապահո-
վացրել են իրանց դրութիւնը աշխատասի-
րութեամբ և խնայողութեամբ. այս հաս-
տատում է նոյն փորձառու. Բիշարի հե-
տեւալ խօսքերը. «ոտների վերայ կանգ-
նած զիւղոցին աւելի բարձր ու յարգելի
է այն ամբողջականից, որ սողում է ծնկնե-
րի վերայ.» Եթէ մի քանիսը պատահմամբ

մի փոքր ժառանգութիւն են ստանում,
«այժմ մեր բարեկենդանն է» ասում են.
«էլ այսուհետեւ պաս չի կարող լինիլ.—
կամ մի՞թէ չնչին ծախսերոյ մեզ կը քան-
դեն:» Բայց այդպիսի պարզամիտները մո-
ռանում են, որ խաշամանից անդադար
հանելով խաշը (տխտմորը) և ոչինչ չ'ա-
ւելացնելով նրա վերայ, շուտով կարող ենք
հասնել յատակին.— կամ թէ ջրի զինը
այն ժամանակ միայն կարող ենք խմանալ.
Երբ մեր ջրհորը կը ցամաքի— և փողի գի-
նը այն ժամանակ երբ պարտաւորուած
կըլինինք փոխ առնել: Ով սովոր է պարտք
առնելու, նրա կեանքը միշտ ենթարկվում
է անհանգստութեան և վտանգի: Շատ ան-
գամ է պատահում, երբ պարտատէրերը
որոշեալ ժամանակին ցանկանում են յետ
ստանալ իրանց փողերը, հազար ու մէկ
անբաւականութիւններ են լսում իրանց
պարտապաններից: «Արտաքին շքեղու-
թիւնը, իսկապէս դժբաղդութիւն է.

մարդս երբէք անձնատուր չըսկտի լինի
այսպիսի հաճոյքների, առանց առաջուց
իմանալու իւր գրպանի գրութիւնը: «Է-
րարարար-Լի-նը» ասում է փորձառու Բի-
շարը «աղքատութիւն է, որը նոյնպէս
բարձր է գոռում, ինչպէս կարկէքը. միայն
զանազանութիւնը նրանումն է, որ առա-
ջինի ձայնը աւելի յանդուգն է.» Դիցուք
թէ դուք առել էք մէկ լաւ բան. բայց
մի և նոյն ժամանակը հարկաւոր է նրա
հետ ուրիշ շատ բաներ. հարկաւոր է
պահպանել առաջին ցանկութիւնը, որով-
հետեւ այս շատ հեշտ է մերժելը, քան թէ
հետեւել կատարելու առաջին ցանկութիւ-
նից առաջանալու պահանջները: Սյն աղ-
քատը, որ հետեւում է հարստին, նման է
գորտի, որ ցանկանում է մեծութեամբ հա-
ւասարուիլ ցուլի: Մի մոռանաք առածը.
**«ոտդ վերմակիդ (եօրդանիդ) համեմատ
մեկնիր»**

Այնու ամենայնիւ այսպիսի անմիտ

մարդիկը անպատիժ չ'են մնում. եթէ
նրանցից մէկը իւր արտաքին շքեղութեամբ
հանդիսանում է մի հասարակութեան մէջ,
բոլորը յարգում են նրան, կարծելով՝ որ
նրա ներքին յատկութիւնները ևս նոյնպէս
շքեղ են. բայց երբ փոքր ի շատե՛ ծանո-
թանում են նրա դաղնփարի հետ, հեռա-
նում են. իսկ երբ բոլորովին ճանաչում են
նրան և համեմատելով նրա ներքին զգաց-
մունքը արտաքին շքեղութեան հետ, ար-
համարհանքով են նայում նրա վերայ և
մերժում են իրանց հետ յարաբերութիւն
ունենալուց: Այս միայն մի լոկ ցանկու-
թեան հետեւա՛ք է:— Նւ արգարե ի՞նչ
օգուտ ենք ստանում այն ցանկութիւնից,
որը միայն մեզ ցոյց տալու համար ենք
ծնում և որի պատճառաւ անչափ դժ-
ուարութիւններ ենք կրում. կազդուր՞ում
է նա, արդեօք, մեր վատ առողջութիւնը.
կամ միտիմարտ՞ւմ է մեր զժրադէտութեան
ժամանակը և կամ աւելացնու՞մ է, արդեօք
փոքր ինչ մեր համարումն:

Ոչ, նա միայն շարժում է մեզ դէպի նախանձ և շտապեցնում է մեր կորուստը: Ուրեմն ասացէ՛ք խնդրեմ, յիմարութիւն չէ՞, տյսպիսի չնչին նպատակների համար պարտքերի տակ ընկնելը:

Դիցուք թէ մի խանութում առաջարկում են ձեզ ապրանք և 6 ամիս ժամանակ են տալիս ձեր պարտքի վճարելուն: Մարդուս նեղ դրութիւնը շատ անգամ իրաւունք է տալիս իրան օգուտ քաղել յարմար առիթից—հազնուիլ առանց փողի: Իսկ դուք շատ դո՛հ էք լինում... Բայց մտածեցէ՛ք, թէ ինչ կըլինի հետևանքը. դուք ձգեցիք ձեր ազատութիւնը ուրիշների իշխանութեան տակ, և թէ դուք որոշեալ ժամանակին չըվճարէք ձեր պարտքը, պէտք է ամաչէք ձեր պարտատիրոջ հանդիպելիս և շատ կարելի է, մինչև անգամ, դողաք. կըսկսէք անդադար մտածել և խղճահարուիլ. փոքր առ փոքր կըսովորէք սուտ խօսել և կընկնէք ստա-

խօսութեան փշոտ և զգուելի ճանապարհը: «Ստախօսութիւնը ասում է փ. Բիշարը. «երկրորդ աստիճանի յանցանք է. իսկ պարտքերի մէջ մոնելը՝ առաջինն:» «Ստախօսութիւնը շրջում է պարտքերի հետ ձեռք ձեռքի տուած,» աւելացնում է նա:

Մարդս ազատ ծնուելով, չըպէտքէ և ոչ մի ժամանակ ենթարկի իւր ազատութիւնը ուրիշների իրաւանցը, կարմիր կամ դողայ նրանց առջև. բայց շատ անգամ նրա սխառ զործերի ընթացքը տանում է իրան դէպի աղքատութիւն և ոչնչացնում է նրա բոլոր ազնիւ զգացմունքները:— «Դադարկ քուրձը (չուալը) դժվարութեամբ կըկանգնի:»— Ի՞նչ կտսէիք դուք այն մարդկանց, որոնք առանց պատճառի արգելէին ձեզ հազնուիլ մի հարուստ պարոնի կամ տիկնոջ նման, ասելով որ ձեզ կըտուտենք և բանդ կըձգենք: Դուք, անկասկած, կըպատասխանէիք, որ մենք ազատ ենք և իրաւունք ունինք

հագնուելու, ինչպէս և կրկամենանք և թէ, այդպիսի արդելք չեն կարող լինել ինքնակառավարութեան դէմ: Ահա, մի խնդիր, որը դուք չ'էք ցանկանում հասկանալ, թէ այն օրից, երբ ձեզ իրաւունք էք տալիս պարտքերի տակ ընկնել, ձեր ազատ կամքով ստորագնում էք ձեր ինքնասիրութիւնը, միայն նրա համար, որ շռայլութեամբ և արտաքին շքեղութեամբ փայլէք: Ձեր պարտատէրը լիակատար իրաւունք ունի զրկել ձեզ ձեր բոլոր ազատութիւնից և բանդ ձգել տալ, կամ պահանջել, որ ծախեն ձեր բոլոր ստացուածքը, եթէ դուք ժամանակին չ'էք վճարել ձեր պարտքերը:

Երբ դուք պարտք էք վերառնում, վճարելու օրն ձեզ շատ հեռու է թվում, բայց ժամանակը շատ շուտ է անցնում: Իսկ պարտատիրոջ յիշողութիւնը այս մասին աւելի սուր է, քան թէ պարտապանին: Նրանք ժամանակից չ'են թողնել

անցնի ոչ մի օր, ոչ մի րոպէ և ոչ մի վայրկեան: Քանի որ դուք ձեր տանը նստած ուրախութիւն կ'անէք, առանց մտածելու պարտքի վճարելու ժամանակի վերայ, յանկարծ ձեր պարտատէրը կը ծեծի ձեր դուռը. իսկ եթէ դուք կրմտած էք ձեր պարտքի վճարելու ժամանակի վերայ, որը սկզբումն ձեզ շատ հեռու էր թվում, յանկարծ կը տեսնէք մօտացած: Օրերը անցնում են իրար յետեւից և ժամանակը թռչնի պէս յառաջ է սլանում: «Մեծ պատը շատ կարճ է երևում այն մարդկանց համար, որոնք զատկին վճարելիք ունին:»

Եթէ դուք գտնվում էք այնպիսի դրութեան մէջ, որ կարող էք առանց մի քանի աւելորդ ծախսեր անելու կառավարուել, աւելի լաւ կ'լինէր, եթէ ձեր փողերը պահէիք սև օրուայ կամ ծերութեան ժամանակի համար: Ինչպէս նոր ծագելիս արեգակը իւր ճառագայթները

չ'է տարածում ամէն տեղ, նոյնպէս և մեր բաղդի անիւր շատ անգամ չէ պտտում: Մարդոյ եկամուտքը շարունակաբար և հաստատ չ'է լինում: Բայց կեանքի պահանջները մինչև գերեզմանը ուղեկից է լինում նրան: «Ծառ հեշտ է» ասում է Փ. Բիշարը, «երկու վառարան շինել, քան թէ մէկ վառարանի մէջ միշտ կրակ պահել»: աւելացնում է նա. «լու է առանց ընթրիքի քնել, քան թէ զարթնել պարտքով»:— Աշխատեցէք, որքան կարող էք և խնայողութեամբ գործ դրէք, ինչ որ ունիք. այս մէկ օրէնք է, որ անակը ոսկի է դարձնում: և եթէ հետեւէք այս օրէնքին, հաւատալիք է, որ ոչ ձեր կեանքի կարիքները ձեզ կը ծանրարեանեն և ոչ էլ ձեր հարկերը ձեզ կը վախեցնեն:

IV) Սիրելի բարեկամներ, թէ և այս բոլորը, ինչ որ ձեզ ասացի, առողջ դատողութեան և շատ փորձերի արդասիք են, բայց դուք մի՛ք մոռա՛ծի՛, որ մարդուս

ապրելու համար միայն բաւական է աշխատանքը, խնայողութիւնը և խոհեմութիւնը, առանց Աստուծուն փառաբանելու: Զերմեռանդ սրտով աղօթեցէ՛ք Աստուծուն. խնդրեցէ՛ք Նրանից օգնութիւն ձեր գործերի համար, և անողորմ մի՛ք լինիլ դէպի այն մարդիկը, որոնք խսկապէս կարօտութիւն ունին և կարօտ են ձեր օգնութեանը. օգնեցէ՛ք և մխիթարեցէ՛ք նրանց մի՛ք մոռանալ, չարչարանք կրող Յովբին, որի պատմութիւնը գեղեցիկ նկարագրուած է Աստուածաշունչ գրքում:

Այժմ ցանկանալով հրաժարուի՛լ ձեզանից, իմ բարեկամներ, բոլորովին յուսով եմ, որ իմ խօսքերը ձայն բուրբառոյ յաւապատի չը համարէք. «կեանքի փորձառութիւնները ուսումնարանից բարձր է. այստեղ է միակ ուսումնարանը այն անմիտ մարդկանց համար, որոնք, թէ և շատ քիչ, բայց այնու ամենայնիւ մէկ բան են սովորում»: Իրաւ, որ ճշմարիտ է Փ. Բի-

շարի նկատողութիւնները. թէ Վստրհուրդ տալն հեշտ բան է, բայց ստիպել մէկին հետեւելու և կատարելու իւր խորհուրդները՝ անկարելի. քայց և պէտք է ի նկատի ունեցած. այն մարդիկը, որոնք չեն լսում այսպիսի խորհուրդներին, շատ անգամ ընկնում են սխալանայ մէջ. եթէ նրանք չսեն բանականութեան ձայնին. շուտով նա իրան կը ծանօթացնի նրանց:

Այս խօսքերից յետոյ ծերը լռեց. Բոլոր հանդիսականները ուշադրութեամբ լսում էին նրան և նրա ասածներին համակրում. բայց նրա հեռանալուց յետոյ բոլորը նրա խորհուրդներին ընդդէմ վարուեցին, ինչպէս որ առհասարակ լինում է իւրաքանչիւր քարոզից յետոյ: — Հրապարակական ծրրդախօսութիւնը սկսվեց և Իիշարի քարոզները ուշադրութեամբ լսող և համակրող պարօնները իրար գլուխ կտարելով առաջ էին շտապում և վաճառուելիս բոների գներդ աւելացնում:

Ես նկատեցի միայն, որ քարոզիչը ուշադրութեամբ կարդացել էր իմ օրացոյցը և ճիշդ ըմբռնել այն բոլոր բարոյական խրատները, որոնք ես հաւաքել էի 25 տարուայ ընթացքում Այս անընդհատ ծանօթութիւնները և քաղուածքը գուցէ շատերին ձանձրալի լինէր բացի այն հեղինակից, որի խրատներից օգուտ է քաղուած: Իմ անձնասիրութիւնս բուականին գոհ էր, թէ և այդ բոլորի մէկ տաաներորդ մասն հաղիւ ինձ էր պատկանում. իսկ մնացեալն ես իմ աշխատասիրութեամբս սեփհակաւնացրել էի ուրիշ փորձառու մարդկանց քարոզներ լսելով և նրանց շարադրութիւնները կարդալով: — Ինչ և իցէ ծերունու քարոզները մեծ տպաւորութիւն գործեց ինձ վերայ և ես նրանից այն օգուտն ստացայ, որ, թէ և մոռա՞նում էի ինձ համար նոր հագուստ առնել այդ աճրդախօսութեան ժամանակ և հենց այդ նպատակաւ էլ գնացել էի, բայց մոռածեցի, որ

դեռ իմ հին շորերով կարող եմ կառավարուիլ — ու չ'առայ:

Եթէ դուք էլ, սիրելի կարգացողներ, հետեւէք Փորձառու Բիշարի խորհուրդներին և աւելորդ ծախսեր չ'անէք, ինչպէս և ես չ'արեցի, հաւատացէ՛ք, որ լաւ կը տպրէք:

ՀԱՐՍՏԱՆԱԼՈՒ ՄԻՋՈՑ

առաջարկութիւն Բ: Փրանզլինի

ԾԵՐ ՄՇԱԿԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐԸ ԵՐԻԴԱՍԱՐԴԻՆ

Մի՛ք մոռանալ, որ ժամանակը արծաթ է. այն մարդը, որ միջոց ունի աշխատելու օրեկան երեք մանէթ, նա օրուայ կեսը պարապութեան մէջ է անցկացնում, թէ և այդ միջոցում գուցէ նա մի քանի կոպէկից աւել չէ մսխել անկատկած, նա իրանից շատ գոհ կը կրլինի, որ խոհեմաբար է վարուել. բայց նա մոռանում է, որ չափազանց շատ բան է կորսարել — մի քանի ազատ ժամեր, որոնց միջոցում նա կարող էր աշխատել մէկ ու կէս մանէթ: — Մի՛ք՝ մոռանալ նոյնպէս, որ հասարակականները իսկ արծաթ է: Եթէ ձեր պարտաւերը յետաձգում է, ձեր պարտքերի

վճարման ժամանակը, նա դրանով ձեզ միջոց չէ տալիս, որ օգուտ քաղէք նրանից, նա ի նկատի ունի իւր օգուտը— տոկոսը: Այն մարդը միայն կարող է փող աշխատել, որը մեծ կարողութիւն և համարումն ունի, մի և նոյն ժամանակը և խոհեմութեամբ է բանաւնում: Ի նկատի ունեցէ՛ք, որ փողը մի առանձին յատկութիւն ունի— ինքն իրան շատանալ: Փողը խոհեմաբար բանաւնելով շխատում է դարձեալ փող, տոկոսիքով տալով բերում է տոկոսիք, — տոկոսիքը դարձեալ տոկոսիք. և այսպէս նա շուտով շատանում է: Որքան դէպի անտառի խորքը դնաս, այնքան փայտերը կը շատանան:

Այս կերպով գործ դրած մանէթը դառնումէ տասն մանէթ և անգագար աւելացնելով տոկոսիքը իրար վերայ, մի քանի ժամանակից յետոյ կը դառնայ հարիւրներ: Քանի որ այս կերպով մեր փողերը իրար վերայ աւելացնելով գործ դնենք, նրանց

շուտով կը բաղմապատկենք և մեծ օգուտ կը ստանանք: Այժմէ մէկը մորթում է յղի խոզը, նա ոչնչացնում է և նրանից ծնուելու բոլոր ձագերը: — Ով շուայլաբար ծախում է, գիցուք, մէկ ոսկի, նա կորսնում է այն բոլոր օգուտը, որը կարող էր ստանալ նրանից, մինչև անգամ հարիւր ոսկի. Մտածեցէ՛ք, որ եթէ օրեկան յետ ձգելու ընկի 15 կոպէկ, կարող էք տարուայ վերջում ունենալ 50 մանէթից աւելի: Այսպիսի շնչին գումարները մենք շատ անգամ անտեղի կորսնում ենք: Ամէն մի մարդ, որ փոքր ի շատէ կարողութիւն ունի, նա կարող է միշտ հազար մանէթ դրամադուլի 50% կամ 60% տոկոսով տալ. իհարկէ, կարելի է աւելի մարդոյ խորհուրդ տալ այս անելու, քանի որ գործունեայ մարդոյ ձեռքին այսքան գումարն կարող է հրաշքներ գործել:

Այն մարդը, որ բարեխղճմտաբար է վարվում և իւր վարկը (համարումն) չէ կոս-

րել է նա կարող է իւրաքանչիւր դիպուածում համարձակ դիմել իւր ծանօթներին և բարեկամներին, նրանցից նիւթական օգնութիւն խնդրելու, եթէ հարկաւոր լինի. բոլորն էլ մեծ ուրախութեամբ կ'օգնեն նրան, քանի որ նրա ճշմարտութիւնը ճանաչում են. — իմ կարծիքով սա փոքր բան է: — Տնտեսաբար աշխատանքից և խնայողութիւնից յետոյ, ամենազլխաւոր տեղը բռնում է ճշդութիւնը. ոչինչ բան այնքան օգուտ չէ կարող տալ մարդուս և այնքան նրա համարումը չէ բարձրացնիլ, որքան ժողովուրդը ճշմարտութեամբ կատարելն. — ճշդութիւն և ազնւութիւն ունեցէ՛ք ամէն գործում: Եթէ դուք որոշել էք ձեր պարտքի վճարելու ժամանակն, մի՛ք ուշացնել և ոչ մի ժամ, եթէ ոչ, ձեր բարեկամների գրպանը միշտ դադարի կը գանէք ձեզ համար, կամ աւելի լաւն ասել՝ կը կորսնէք ձեր համարումն նրանց առջև — ձեր երկրորդ խնդրքին բացասական

պատասխան կտանաք: Առևտրական գործերում ամենափոքր հանգամանքներին հարկաւոր է ուշադրութիւն դարձնել: Նրբ ձեր պարտատէրը տեսնի ձեզ միշտ պարագամունքի մէջ, — առաւօտուց մինչև երեկոյ, — նա անհոգ կը լինի և մի քանի ամիս էլ աւելի կը սպասի. որովհետև յոյս ունի անպատճառ ստանալու. բայց եթէ նա տեսնի ձեզ բէլեարդ խաղալիս, կամ ձեր ձայնը լսի գնետնից, այնպիսի ժամանակ, երբ դուք պէտքէ պարապէիք ձեր գործերով, նա վաղը իսկոյն կը գայ ձեզ մօտ իւր պահանջով, որ իսկոյն վճարէք իւր փողերը: Ձեր նոր սկսած գործերում, մանաւանդ որոնց մասին քիչ տեղեկութիւն ունիք, շատ զգուշութեամբ վարուեցէ՛ք. սրանից կարելի է եզրակացնել, թէ որքան ճիշտ և ազնիւ կը լինէք ձեր ապագայ գործունէ յուրթեան՝ ասպարեզում. հակառակ դէպքում, ձեր պարտատէրերն էլ չեն հաւատալ ձեր

խօսքերին և սրանով կը կոտորվի ձեր համարումն:

Եւ քանի որ սխալուիլ և մի քիչ շանալ, շատ միամիտ մարդկանց նման, թէ այն բոլոր տպւրանքը կամ փողը, որ ուրիշները ձեզ հաւատ ընծայելով տուելին, ձեզ է պատկանում. և անհեռատեսութեամբ շոյալաբար մի քիչ մտխիլ: Որպէս զի այսպիսի սխալանքի միջ չընկնէք, զրեցէք ձեր բոլոր մուտքն ու ելքն. այն ժամանակը բոլորը ձեզ ճիշդ յայտնի լինելուց յետոյ ձեզ իրաւունք չէք տալ աւելորդ ծախսեր անելու. որքան պակասցնէք ծախսերի թիւը, այնքանով կ'աւելացնէք ձեր մուտքը, և հեռաբար կ'ազատուիք չքաւորութիւնից:

Այս ընթացքը բռնելով՝ դուք կը գտնէք ձեզ համար հարստանալու ամենահաստատ ծանապարհը. — բոլորը բովանդակում, երկու խօսքի մէջ աշխարհի և խնայողութեան: Մի քիչ վատնել ոչ ժամանակ

նակը և ոչ փողը. բայց աշխատեցէ՛ք որքան կարելի է, օգուտ քաղել թէ մէկից և թէ միւսից: Առանց աշխատանքի և խնայողութեան դուք ինքներդ ձեզ կը կորսնէք. իսկ ունենալով այդ երկուսը՝ աշխատանքը և խնայողութիւնը, կարող էք ձեզանից հեռացնել ամէն անյաջողութիւնները: — Ով ազնիւ միջոցով ինչ և իցէ մէկ բան է ձեռք բերում, ով խնայողութեամբ է ծախսեր անում, նա, անպատճառ, վաղ թէ ուշ կը հարստանայ:

II

Մի ամենակարեւոր խորհուրդ այն մարդկանց, որոնք ցանկանում են հարստանալ.

Փող ունենալն շատ հեշտ բան է միայն այն մարդկանց համար, որոնք զիտեն գործ ածելն:

Եթէ տարեկան վեց ոսկի ունիք զործա-
դրութեան մէջ, դուք կարող էք ձեռք
բերել նրանով մինչև հարիւր ոսկի, եթէ
միայն խղճմտաբար և շատ զգուշութեամբ
գործ դնէք: Ով ամէն օր իզուր տեղուց
մնիսումէ 5 կոպէկ նա տարեկան կը մնիսի
6 ոսկուց աւելի. այսինքն հարիւր ոսկի
դումարի տոկոսիք: Ով օրէկան 5 կոպէկի
ժամանակ է կորսնում, նա իւր ազատ
կամքով նոյնպէս զրկում է իրան հարիւր
ոսկու օգուտից: Ով անզործունէութեան
մէջ մնալով կորսնումէ օրէկան մէկ մանէ-
թի ժամանակ, նա ոչ թէ միայն զրկւում
է այդ փողից, որ բոլորովին ճիշդ է,
այլ և ծովն է ձգում այն օգուտները, որը
կարող էր ադ ժամանակից շահուել, և
որը իւր կեանքի ընթացքում կարող էր
մ) նշանաւոր գումար կազմուել:

III

Ելի մեկ խորհուրդ

Ով իւր ապրանքը ժամանակով է վա-

ճառում, սովորաբար նա այնպիսի զին է
նշանակում, որը հաւասարվում է ապրան-
քի արժողութեանը և թոյլ տուած ժա-
մանակի տոկոսիքին: Այսպէս ուրեմն ով
ժամանակով է ապրանք առնում, նա վճա-
րում է և տոկոսիք. իսկ ով կանխիկ (նա-
զդ) վճարում է փողը, նա տոկոսիքը կա-
ող է ինքն շահացնել. Սրանից երևում է
որ ժամանակով գնած ապրանքի համար
վճարում են և տոկոսիք: Ինչպէս երևում
է աւելի ձեռտու է պատրաստի դրամով
առնել, քան թէ ժամանակով. որովհետև
ժամանակով վաճառողը մտածելով, որ իւր
պարտապանը գուցէ և ժամանակին ճշ-
դութեամբ չը վճարի իւր փողը, որը շատ
անգամ է պատահում, սորա համար նա
աւելացնում է իւր ապրանքի արժողու-
թիւնը:

Ինչպէս տեսնում ենք ժամանակով ապ-
րանք գնող պարոնները աւելի են վճարում
քան թէ որքան արժէր իրանց գնած ապ-

րանքը. — իսկ կանխիկ զրամով առնողները տղատվումեն, կամ կարող են անգտուել այդ աւելորդ ծախսերից (վճարներից):

IV

Ինչ միջոց է հարկաւոր գրոծ դնել, որ միշտ գրպանում փող ունենայ.

Ներկայումս ամեն մարդ դանդատովում է փողի պակասութեան համար եթէ այդ պիտի կարոտեալներին կարելի լինէր մի հնարք ցոյց տալ որ միշտ փող ունենային, — իհարկէ—դա շատ բարի գործ կը լինէր. հենց այս պատճառաւ ես ցանկանում եմ ցոյց տալ մի պարզ ճշմարտութիւն, որին հետեւելով՝ ամէն մարդ կարող է իւր քսակը փողով լիքն ունենալ և առատութեան մէջ ապրել: Սա շատ հասարակ բան է, և այս կանոնները իրագործելու համար մեծ դժուարութիւն չ'է հարկաւոր:

Առաջինը՝ ճշմարտութիւնը և աշխատանքը ձեր ամեն գործերում ուղեկից ունեցէ՛ք:

Երկրորդը՝ օրէկան այնքան մտեցէ՛ք, որ ձեր եկամտքից աւելի քիչ լինի:

Այս կանոններին հետեւելով՝ դուք ձեր գրպանը միշտ փողով լիքը կը տեսնէք և կը դադարէք ամէն վայրկեան աղաղակելուց թէ «մենք քաղցած ենք»: Զեր պարտատէրերը ձեզ չեն չարչարիլ սովը ձեզ չի տանջիլ և ձեր շքեղազարդ շորերը չեն փոխարինուիլ անշուք շորերի: Այն ժամանակը ձեր կեանքը խաղաղ ու հանգիստ կը լինի և ձեր սիրտը կը թնդայ ուրախութենից: Եթէ աշխատէք հետեւելու իմ խորհուրդներին, կը դիմէք դէպի բաղտաւորութեան ասպարէզը: Հեռացրէ՛ք ձեզանից տրտմութիւնը. տնձնատուր մի՛ք լինել յուսահատութեան և աշխատեցէ՛ք անկախ ապրել: Այն ժամանակը դուք կը լինիք տղատ մարդիկ, ոչ հարուստներ:

րից կըթաղնուիք, ոչ կըստորանաք նրանց առջև և ոչ էլ ձեզ այնքան զժբաղա կըկարծէք որովհետեւ անկախութիւնը, ոչ թէ միայն մեծ գործերում, այլ և ամենափոքր հանգամանքներում բաղտաւորացնում է մարդու հաւասարացնելով նրան ամենահպարտ և ամենաազնիւ ու երևելի մարդկանց հետ: Ո՛հ, դուք միայն խոհեմ եղէ՛ք, ձեր աշխատանքը ձեզ միշտ ճանապարհորդ կըլինի տառօտուց մինչև երեկոյ. կ'ազնուանայ ձեր խիղճը. — սրանից յետոյ չը մոռանաք խնայողաբար գործ դնել ձեր փողերը, պահպանել (յետ ձգել) մի ամենափոքր մասը. այն ժամանակը միայն դուք կը հասնէք կատարեալ բաղտաւորութեան. — անկախութիւնը ձեզ կարժանացնի զբաժնի և թաղի, — և այն ժամանակը դուք մեծահոգութեամբ կընայիք կերպասի շորերի վերայ և առանց ստորանալու, համարձակ կը դիտէք հա-

րուստ զարդերով զարդարուած վատարարոյ մարդկանց վերայ:

V

Սուլիչ (շուվի)

Ի՞մ կարծիքով, մենք շատ բաներում կարող էինք բարելաւացնել մեր կեանքը և հեշտութեամբ տանել մեզ պատահելիս դժբաղդութիւնները, եթէ միշտ, մեր ամէն մի գործում, զգուշութեամբ վարուէինք և թանգ չը վճարէինք մեր սուլիչի համար. որովհետեւ եթէ շատերը դժբաղտանում են, այդ իրանց անուշադրութիւնից և անկանոն կեանք վարելունց է: Դուք, իհարկէ, ինձ կը հարցնէք, թէ սրանով ես ի՞նչ եմ ուզում ձեզ ասել: — Ես այս րոպէյիս ձեզ կը բացադրեմ պատմելով մի անցք այս սուլիչի մասին, որը պատահել է ինձ հետ: — Մէկ տօն օր, երբ ես դեռ 5—6 տարեկան էի, իմ բարեկամներս ինձ բաւականին փող նուիրեցին: Եւ հենց այն

րոպէյին շտապեցի դէպի խաղալէք ծա-
խողն խանութը. բայց ձանապարհին ինձ
պատահեց մի երկխայ, որը սուլիչ էր
ծախում. նրա սուլիչի ձայնը այնքան ինձ
ախորժել թուեց, որ ես վճարեցի նրան
իմ ունեցած բոլոր փողերս, մինչև վերջին
կոպէկն անգամ: Ուրախացած յետ վազեցի
տուն և սկսեցի անընդհատ սուլել, այն-
քան, որ շատ զգուացրի մեր տանեցւոց:
Նղբայրներս և քոյրերս իմանալով, որ ես
այդ անպիտան (նրանց կարծիքով) խաղա-
լէքի համար վճարել եմ իմ բոլոր փողերս,
հաւատացրին ինձ, որ ես խաբուել եմ.—
իմ վճարած փողերը Թան անգամ աւելի
էր սուլիչի արժողութիւնից: Այս բանը
ինձ սաստիկ զայրացրեց, մանաւանդ, որ
ինձ հասկացրին, եթէ ես չը շապէի և
այնքան անզգոյշ չը վարուէի, այնքան փո-
ղով ես կարողէի շատ խաղալիքներ առնել.
Բացի սրանից բոլորն էլ ինձ վերայ ծիծա-
ղում էին. իսկ ես բարկութիւնից (ջկբու)

լաց էի լինում: այս բանը ինձ սաստիկ
ախորժելուն պատճառեց, քան թէ դուար-
ճութիւն: — Այս հանգամանքը ինքը
ըստ ինքեան, մի չնչին բան է. բայց այն-
պէս մեծ ներգործութիւն արաւ ինձ վե-
րայ և այնպիսի մեծ օգուտներ տուեց, որ
նրանից յետոյ, երբ ես ցանկանում էի այն-
պիսի մի չնչին բան առնել, իսկոյն յիշում
էի այս անցքը ասելով ինքս ինձ՝ «ես
շատ չեմ վճարիլ սուլիչի համար» և այն-
պէս պահպանում էի ձեռքս ընկած փողե-
րը:

Հասնելով երիտասարդական հասակիս,
և կեանքի ասպարեզ մտնելով ես սկսեցի
ուշադրութեամբ նկատել մարդկանց բռ-
նած դործերը. ես անգաղար պատահում
էի այնպիսի մարդկանց, որոնք թանգ էին
վճարում մեկ սուլիչի համար:

Պատահելով շատ անգամ այնպիսի
մարդկանց, որոնք ձգտւում էին հասնելու մի
բարձր պաշտօնի և սորա համար զոհում

էին իրանց ժամանակը, ազատութիւնը և մինչև անգամ իրանց բարեկամներին, ես ինքս միշտ մտածում էի. «այս մարդը թանգ է վճարում իւր սուլիչին համար»

Երբ մի ուրիշը մտնելով շուայութեամբ պարապող մի խմբի մէջ, նրանց հետ խօսում ու ժամանակ էր կործնում, մի և նոյն ժամանակը մոռանում էր իւր սէպհա. կան գործերը, ես ասում էի. «սա նոյն պէս թանգ է վճարում իւր սուլիչին»:

Սի ուրիշ անգամ պատահելով մի ժլատի, որը զրկում էր իրան ամենահարկաւոր բաներից, ամէն ուրախութիւններից հեռանում էր ժլատութեան պատճառով, ոչ ծանօթ ունէր և ոչ բարեկամ, և այս նրա համար, որ միայն փող ժողովէ, «խեղճ մարդ», ասում էի ես. «զու ևս թանգ ես վճարում քո սուլիչին»:

Երբ պատահմամբ հանդիպում էի մի մարդու, որ ուշ չդարձնելով իւր առողջապահական կանոնների վերայ, հետև.

ում էր միայն զգայական զուարճութիւններին և որը խղճի աղիւ զգացմունքները թողած չէր հոգում իւր բարեկեցութեան համար, ամեծ է քո սխալը» ասում էի ես այն ժամանակը. «զու ուրախութեան փոխանակ դժբաղտութիւն ես որոնում և նոյնպէս թանգ վճարում քո սուլիչին»:

Երբ մէկ ուրիշը՝ ուշադրութիւն չը դարձնելով իւր եկամուտքի վերայ, սիրում էր չափազանց շքեղ զարդարուիլ, կահ ու կարասիք առնել, փայլուն կառքերով շրջագայել, վերջը իւր պարտքերի թիւը աւելացնելով ընկնում էր բանդի մէջ, «էհ» ասում էի ես. «զու ևս թանգ վճարեցիր քո սուլիչին»:

Երբ ինձ պատահում էր տեսնել մի գեղեցիկ, համեստ և խելօք աղջիկ, որի ծախտագիրը ձգել էր նրան մի խիստ և սղեւ մարդոյ ձեռք և նա իւր կոպիտ և անբաղաճաւարի վարմունքով ամէն րոպէ

տանջում էր նրան, «ինչքան ցուելի է.»
ասում էի ես. «այս խեղճ աղջկեղ նոյնպես
թանկ վճարեց իւր սուլիչին»

Ա երջապէս ես համոզուեցի, որ մարդ-
կանց դժբաղտութիւնների ամենամեծ մա-
սը ծագում է նրանից, որ մենք իրակա-
նապէս չենք նայում գործին, և մի շնչին
սուլիչի համար ահագին դներ ենք վճա-
րում:

Եյնու ամենայնիւ, ես զգում եմ, որ
այդպիսի մարդկանց հարկաւոր է կարեկից
լինել և չընայելով այն բոլոր հեշտ միջոց-
ներին, որ ես բազմ ունեցայ ձեզ առա-
ջարկելու, կան և երկրիս վերայ այն աս-
տիճանի գայթաղեցուցիչ բաներ, որ եթէ
նրանք էլ աճրդախօսութեամբ ծախուէին,
շատ կարելի է, որ ես ևս ընկնէի այդ
փորձանքի մէջ և իմ կեանքում մի ան-
գամ էլ թանգ վճարէի որպիսի և իցէ մի
սուլիչի համար:

Վ Ե Ր Ջ:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0343568

